

VYŽLOVKA, okr. Praha-východ, Středočeský kraj

Zaniklá středověká vesnice

13.–14. století

Význam: Zaniklá středověká vesnice „Ve Spáleném“ je dokladem kolonizace tzv. pomezního hvozdu mezi pražskou a kouřimskou sídelní oblastí na počátku 13. století.

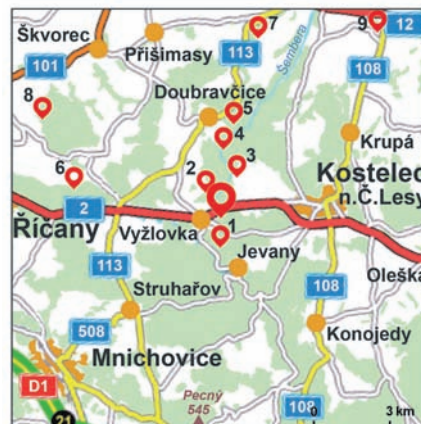
Historie: Černokostelecko patřilo v obdobích pravěku a raného středověku k oblastem, kterým se lidé při zakládání svých sídlišť spíše vyhýbali. Panovaly zde totiž ve srovnání s Pražskou kotlinou na západě nebo Polabím na severu relativně málo příznivé přírodní podmínky. Kombinace vyšší nadmořské výšky, kyselých půd na převažujícím žulovém podloží, nižší průměrné teploty či déle trvající sněhové pokrývky byla příčinou toho, že k prvnímu rozsáhlejšímu pokusu o osídlení tzv. pomezního hvozdu, který odděloval hustě osídlenou Pražskou kotlinu a oblast Kouřimska (→Kouřim), došlo

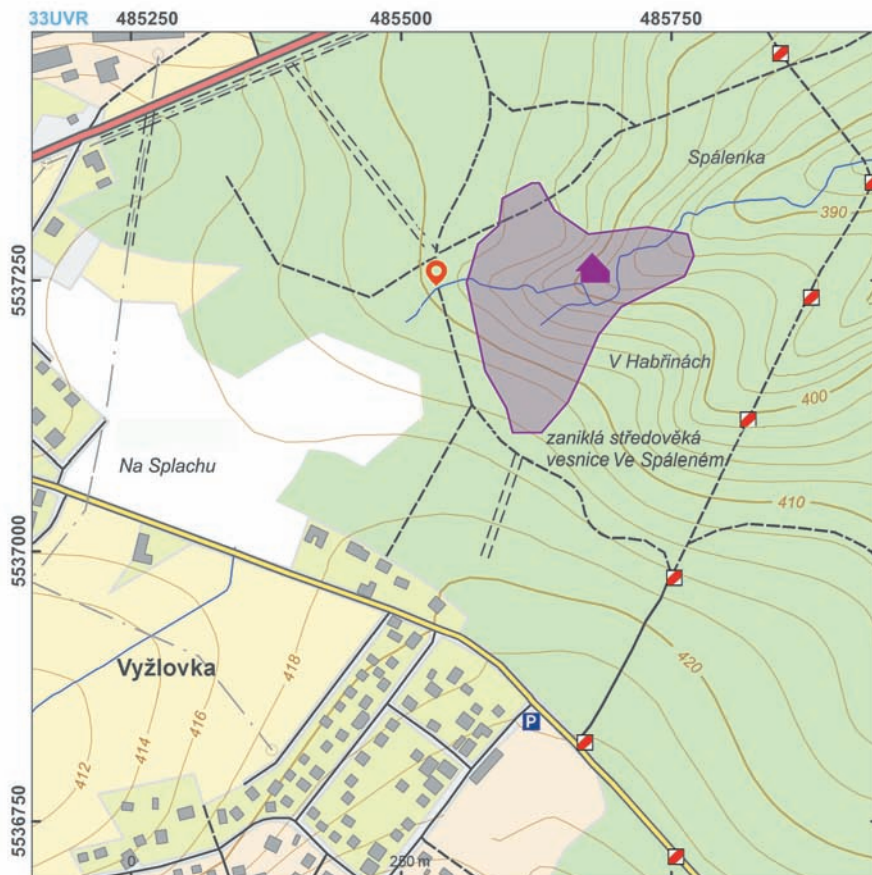
až na počátku 13. století. V tomto období zde vznikla poměrně hustá síť menších sídlišť o velikosti pěti až devíti usedlostí, která od sebe byla často vzdálena méně než kilometr. Nově vznikající *vesnice se lišily od většiny soudobých *kolonizačních pokusů poměrně nepravidelným půdorysem. Řada těchto nově založených sídel byla opuštěna již ve druhé polovině 14. století a díky opětovnému zalesnění zůstaly relikty dřívějších staveb uchráněny před dalšími zásahy.

Stejný osud provázel i lokalitu na východním okraji dnešní Vyžlovky, která nese pomístní jméno Ve Spáleném. Podobně jako v případě okolních zaniklých vesnic neznáme její původní jméno a neexistují ani žádné písemné prameny, které by dokázaly vysvětlit, co bylo příčinou jejího vzniku nebo kdo stál za tímto rozsáhlým kolonizačním podnikem.

↑ Panoramatický snímek lokality od západu. Pramená pánev obklopená relikty usedlostí. Foto Z. Kačerová, 2013.

□ Plán lokality podle Klápště – Smetánka 1981; podle LLS snímku upravil J. Mařík.

V současné době evidujeme na Černokostecku více než 20 zaniklých středověkých vesnic. Většina z nich, včetně lokality „Ve Spáleném“, byla archeologicky zkoumána především *nedestruktivními metodami, které spočívaly v geodetickém zaměření terénních relikтів a *povrchových sběrech. Pouze v ojedinělých případech proběhla i drobná sondáž.

Popis: Zaniklá vesnice „Ve Spáleném“ leží na okraji pramenné pánve a skládá se zhruba ze 40 relikтів obytných i hospodářských budov. Stavby se dochovaly v podobě kruhových a oválných *konvexních objektů o průměru od 5 do 30 m a zachované výšce od několika decimetrů po 1 m. Jako stavební materiál byly používány snadno dostupné zvětralé žulové kameny. Původní zdivo se postupem času proměnilo v hrubozrnný písek; proto destrukce zvětralého zdiva na první pohled připomínají spíše násypy *mohyl, a většina zaniklých středověkých vesnic na Černokostecku tak byla na konci 19. století interpretována jako *mohylníky. Podle výšky destrukcí můžeme usuzovat, že některé domy mohly být celé zděny z kamene, zatímco jinde tento materiál posloužil jen jako základ pro stavbu

← Terénní relikty nad východní hranou pramenné pánve. Foto J. Mařík, 2014.

dřevěnou. Původní zdívo se podařilo zachytit jen v ojedinělých případech, což archeologům neumožnilo rekonstruovat vnitřní uspořádání jednotlivých staveb. Usedlosti byly vymezeny (viz **červené linie** v mapě) hlavně na základě shluků terénních relikтів.

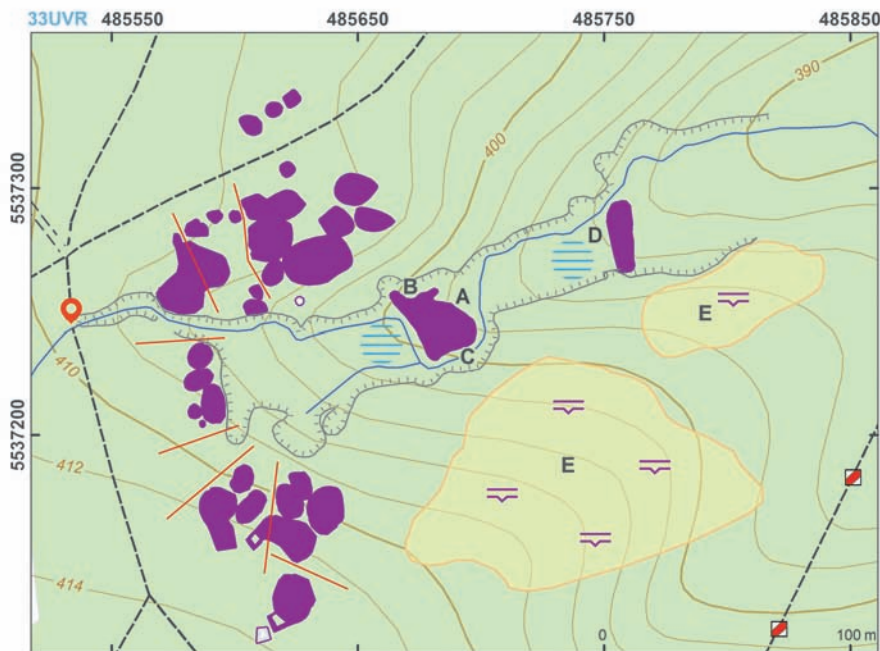
Vesnici doplňovaly dva rybníky doložené dvěma hrázemi (**A**, **D**). Sloužily především jako zásoba vody pro hospodářské účely. Voda z prvního rybníka poháněla také mlýn, který stál na jeho široké hrázi (**A**). Kolo mlýna roztáčela voda protékající úžlabím na severní straně hráze (**B**). Hluboká rýha (**C**) na opačné straně sloužila pravděpodobně jako přepad a odváděla přebytečnou vodu. Vodní mlýny představovaly jednu z velkých inovací vrcholného středověku v našich zemích; využití vodní energie nahradilo do té doby velmi pracné mletí na ručních mlýncích.

Jižně od potoka se mezi hrázemi obou rybníků nachází část dochované *plužiny (**E**), která patřila k vesnici. Stopy po jednotlivých záhonech, širokých kolem 1,5 m, se táhnou ve směru jihozápad-severovýchod v délce asi 200 m. V terénu je obtížné doklady plužiny identifikovat. Nejlépe jsou patrné při slabém sněhovém poprašku nebo po silném dešti, kdy se v brázdách mezi záhony sníh a voda drží o něco déle. [jm]

Literatura: Smetánka – Klápště 1981.

Navigační bod: N 49°59'15.41", E 14°47'53.43" (západní okraj pramenné pánve se zaniklou vsí).

Přístup: Z doporučeného místa parkování u sportovního hřiště na východním okraji obce Vyžlovka asi 50 m po silnici z Vyžlovky a zde se na-

pojit na červenou turistickou značku vlevo do lesa. Z ní odbočit po 200 m doleva na lesní cestu k západnímu okraji zaniklé vsi u pramene potoka.

Rizika: Vhodnou dobou pro návštěvu je jaro, kdy relikty staveb nejsou pokryty hustou vegetací.

Okolí: [1] Jevany (PY), zaniklá středověká usedlost Jevany-Dubina: N 49°58'46.17", E 14°48'02.30" (1,0 km).

[2] Štíhllice (PY), zaniklá středověká ves Lažany: N 49°59'45.88", E 14°47'24.35" (1,1 km).

[3] Kozojedy u Kostelce nad Černými Lesy (PY), románský kostel sv. Martina: N 50°00'06.81", E 14°48'24.20" (1,6 km).

[4] → Doubravčice (KO), pravěké a raně středověké hradiště a vrcholné středověký hrádek Šember (2,8 km).

[5] Doubravčice (KO), zaniklá středověká ves Dolánky: N 50°01'25.37", E 14°48'25.02" (4,0 km).

[6] Babice (PY), zaniklá středověká ves Janovice: N 50°00'00.74", E 14°43'25.70" (5,6 km).

[7] Tismice (KO), raně středověké hradiště a románský kostel Nanebevzetí Panny Marie: N 50°03'09.41", E 14°49'11.90" (7,3 km).

[8] → Březí u Říčan (PY), pravěké hradiště (8,0 km).

[9] Přistoupim (KO), raně středověké hradiště: N 50°03'23.42", E 14°52'51.92" (9,6 km).

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Číšecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.